

УДК 140.8:378.4(045)

Ш 63

Оксана ШИПКО

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ УНІВЕРСИТЕТУ

У статті в контексті ідей гуманістичної, особистісно орієнтованої моделі освіти обґрунтовано місце, роль і значення засобів масової інформації, мету застосування їх у освітньому просторі університету, а також основні засади медіаосвіти студентів. З'ясовано витоки становлення антисциєнтистської парадигми сучасної філософії освіти.

Ключові слова: *філософія освіти, засоби масової інформації, університет, модель, парадигма освіти, антисциєнтизм.*

Постановка проблеми. Філософія освіти як сукупність світоглядних теорій у сучасній Україні в умовах плюралізації політичного та духовного життя суспільства зумовлює розробку різноманітних моделей освіти і виховання без штучного їх протиставлення, а також освоєння інноваційних освітніх технологій, зокрема шляхом використання навчально-виховного і розвивального ресурсу засобів масової інформації. Ідеї філософії освіти сприяють методологічним пошукам, становленню відповідного типу особистості в освітньому просторі ВНЗ. Випускник університету повинен мати високий рівень загальної та професійної компетентності, вільно орієнтуватися у сучасному освітньо-виховному просторі й використовувати його ресурси для саморозвитку, самовдосконалення, що передбачено основоположними філософськими принципами концепцій про основи виховання, розмаїття яких узагальнене до двох основних напрямів: сциєнтистсько-технократичного та антисциєнтистського. “Для представників сциєнтистсько-технократичного напрямку характерним є прагнення до раціоналізації процесу вихова-

ння, розробки наукових технологій виховання, що ґрунтуються на конкретних наукових знаннях. У вихованні тут домінує практична, утилітарна мета адаптації індивіда до вимог соціального середовища (соціалізація), гармонізації відносин індивіда і суспільства. Прихильники антисцієнтизму вбачають головну мету в тому, щоб зменшити процес маніпулювання поведінкою вихованців, заперечити конформізацію, авторитаризм у вихованні” [2, 135], тобто утвердити ідею виховання не як реалізацію задумів вихователя, а процес власного саморозвитку індивіда.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан дослідженості проблеми використання засобів масової інформації в освітньому просторі університету виявляє міжгалузевий шлях її розв’язання, оскільки у ньому беруть участь філософи, педагоги, психологи, журналісти, зусиллями яких узгоджуються власне педагогічні та зовнішні щодо її предметного кола проблеми: філософські, соціальні, культурологічні, політичні, антропологічні тощо. Розв’язанню проблем освітньо-виховного простору (навчального закладу, особистості), визначенню його сутності щодо мети і завдань навчання, виховання та структурно-змістових елементів у їх взаємодії, присвячено праці А. Алексюка [1], О. Мещанінова [13], О. Хмельницької [16], А. Яковлева [17] та ін.; питанням специфіки медіакультури, її впливу на суспільство та особистість, використання медіаосвітніх технологій у навчальному процесі вищої школи – праці українських і зарубіжних науковців: Д. Белла, М. Гриневича [3], К. Левківського, М. Маклюєна, Л. Найдьонова [15], Г. Онкович та ін.

Однак проблема місця, ролі, значення засобів масової інформації в освітньо-виховному просторі університету в умовах утвердження гуманістичної парадигми освіти є недостатньо дослідженою, що й зумовило вибір теми дослідження.

Мета статті – обґрунтування місця, ролі, значення засобів масової інформації у розвитку гуманістичної моделі освіти, мети застосування їх у освітньому просторі університету.

Засоби масової інформації (ЗМІ), мас-медіа, медіа – це ресурс радіо, телебачення, преси, кіно, фотографії, відео, мультимедійних комп’ютерних систем, Інтернету, призначенням яких є звернення до масової аудиторії, доступність широкому загалу, корпоративний зміст виробництва і розповсюдження. В освітньому просторі українського сучасного університету засоби масової інформації функціо-

нують спорадично, ситуативно, оскільки вища освіта в Україні робить лише перші кроки щодо розробки та впровадження до навчально-виховного процесу фахової підготовки студентів системного, цілеспрямованого використання ресурсу ЗМІ, умовою якого є медіакультура суб'єктів цього процесу як сукупність духовних цінностей, створених інформаційно-комунікаційними засобами, що функціонують у суспільстві, щодо елементів культури комунікації, пошуку, збирання, виробництва та передачі інформації, а також культури її сприймання соціальними групами та соціумом загалом. Однак користувач і споживач ресурсу ЗМІ повине володіти медіаграмотністю, яка дає змогу критично аналізувати медіаповідомлення для того, щоб бачити там пропаганду, цензуру, односторонність наукового висвітлення, новинах і програмах суспільного інтересу, свідомо сприймати і критично тлумачити наукову інформацію, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують, причини таких дій, а також розуміти структурні елементи, що впливають на інформацію (власник медіа, модель фінансування, політичні, наукові уподобання тощо). Як зазначають розробники програми з медіаосвіти в умовах вишу, “медіакультура особистості також є необхідною умовою ефективної взаємодії з мас-медіа, адекватної поведінки в інформаційному середовищі” [14, 8]. Формуванню світоглядних позицій, інтересів, потреб, ідеалів, мотивів, ціннісних орієнтацій, свідомості, переконань, суджень, а також конкретних рис характеру, моделі та культури поведінки засобами масової інформації підпорядковані цілі та завдання медіавиховання студентської молоді. Студент, як користувач і споживач ресурсу ЗМІ, повинен володіти розумінням видів медіа та їх впливу на свідомість людини і суспільство, вміти користуватися різними медіатехнологіями, вести пошук необхідної інформації, робити правильний її вибір, створювати медіапродукти, у чому полягає суть поняття медіакомпетенції.

Сучасне суспільство постійно збагачується інформаційними ресурсами, що передбачають широке використання сучасних інформаційних технологій, надання можливості користуватися й обмінюватися інформацією та знаннями, виробляти інформаційні продукти, повною мірою реалізуючи особистісний потенціал кожної людини щодо професійної кар'єри та якості власного

життя, а формування єдиного інформаційного простору ставить певні вимоги до всіх сфер суспільного життя. Це стосується системних перетворень освітнього процесу та модернізації національної системи освіти у питаннях, пов'язаних з інформатизацією й комп'ютеризацією.

Інтерактивна взаємодія між споживачами та ЗМІ розкрита у державних документах, зокрема у Державній програмі “Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці на 2006 – 2010 рр.”, Національній доктрині розвитку освіти, Законі України “Про вищу освіту”, де наголошується, що входження України до Європейського освітнього простору вимагає якісно нового підходу до підготовки студентів із застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності [4; 7; 10]. Як зазначено у Концепції впровадження медіаосвіти в Україні [10] та інших нормативних документах, підготовка фахівців до їх професійної діяльності в умовах розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій можлива за умови оснащення освітніх закладів електронними засобами навчання та телекомунікаційними засобами доступу до інформаційно-освітніх ресурсів. Отже, на сучасному етапі найважливішим завданням вищої освіти є підготовка випускників до успішного застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності.

Сучасний університет є освітнім і науковим центром, відкритою системою для поповнення знань, у якій особистість може задовольнити запити та потреби у сфері науки, освіти, культури. Як зазначає О. Мещанінов, “головними принципами, які притаманні університету незалежно від історичної епохи і характеру її розвитку, є повнота пропонованого в університеті наукового знання; дух свободи творчості у процесі викладання та навчання; здатність університету до самооновлення шляхом підготовки викладачів та вчених” [13, 131 – 132]. Традиційна, або класична, модель університету, за А. Алексюком, є взірцем систематизованої передачі молодому поколінню універсальних елементів знань, культури та досягнень науки, найвищих зразків людської діяльності [1, 96]. Класична модель освітньої діяльності університету зорієнтована на підготовку перспективної, високоосвіченої та культурної людини для потреб суспільства. Згідно з концепцією традиціоналізму, освітня система спрямовується на розв’язання завдань, формува-

ння базових знань, умінь і навичок, що дасть змогу студентам перейти до самостійного засвоєння знань, цінностей, вмій вищого рівня порівняно із засвоєним. Основними принципами діяльності є широка автономія при достатньому державному фінансуванні, самоуправління кафедр, вільний характер досліджень без вузького практичного спрямування, що створило умови в освітньому просторі університету свободи викладання для професорів із поєднанням науки та навчання студентів.

Освітній простір університету, за визначенням О. Хмельницької, – це “соціально-педагогічна система, що ініціює розвиток і реалізацію творчого потенціалу суб’єктів виховання з урахуванням культурних, національних, регіональних традицій і потреб особистості. Основна мета такого простору – розбудити у студента і максимально розвинути закладений у ньому потенціал для саморозвитку. Отже, чим більше студент використовує можливості освітнього та виховного простору, тим активніше відбувається його професійне становлення” [16, 193]. Однією із можливостей освітнього простору університету є забезпечення використання суб’єктами навчання пізнавально-комунікативного потенціалу засобів масової інформації, роль і значення якого зумовлена зміною освітньо-виховної парадигми в Україні та світі, яка орієнтована на всебічний розвиток духовно-соціальної сутності людини, створення необхідних умов для того, щоб вона у житті реалізувала головне своє покликання – самопізнання.

Опираючись на визначення Т. Куном парадигми як загально-визнаних наукових досягнень, які упродовж певного періоду дають науковому загалу “модель, особливу позицію постановки і розв’язання проблеми, спосіб бачення світу” [11, 11], говоримо про зміну парадигми освіти на початку 90-х рр. ХХ ст. як відхід від традиційно-раціоналістичної моделі навчання сцієнтистсько-технократичного спрямування та перехід до гуманістичної, особистісно орієнтованої у межах антисцієнтистської орієнтації. Традиційно-раціоналістична модель освіти орієнтована, здебільшого, на репродуктивну передачу молодому поколінню тієї сукупності базових знань, умінь і навичок, які сформовані у рамках культурно-освітньої традиції. Таке навчання здійснює вплив на механізми пам’яті студента, а не мислення, і його метою є формування особистості із заздалегідь заданими властивостями, вузька спеціалізація, утилітаризм, практичне при-

стосування майбутнього фахівця до наявного суспільства і виробництва, причому успішність підготовки вимірюється за критеріями рівня навченості та соціалізованості. Особистісно орієнтована гуманістична модель у центр освітнього процесу ставить особистість студента і його розвиток як суб'єкта життєдіяльності, вона орієнтована на розвиток внутрішнього світу особистості, міжособистісне спілкування, діалог, психолого-педагогічну підтримку в особистісному зростанні, свободу і творчість, вибір власної траєкторії освіти. Ця модель освіти і виховання передбачає “паралельне”, одночасне здобування освіти у різних навчальних закладах, дистанційне навчання, “відкриті школи”, “відкриті університети”, зокрема за допомогою Інтернету та інших засобів масової інформації й комунікації (радіо, телебачення, кінематографії, преси, реклами). Варто зазначити, що в освітньому просторі України сучасний університет виявляє ознаки переходу від консервативної традиційної моделі до гуманістичної.

В освітньому просторі сучасного університету розвиток нових інформаційних систем, використання ЗМІ уможлиблює здійснювати дистанційну освіту, що передбачає комплекс освітніх послуг, які надаються для використання за допомогою спеціалізованого інформаційно-освітнього середовища на будь-якій відстані від освітньої установи. Особливостями дистанційного навчання є індивідуальне спілкування, робота викладачів-тьюторів, які виступають у ролі консультантів та організаторів і несуть персональну відповідальність за кожного, хто навчається, особистісно орієнтований характер навчання, у якому важливу роль має позитивна мотивація навчання, статусна роль студента як основного суб'єкта освітнього процесу, який здійснює самостійний пошук потрібної інформації, її аналіз і систематизацію, самоконтроль, самооцінку якості своєї освіти, обирає мультимедійні засоби (текст, наочні засоби в статичі та динаміці, звуковий супровід) та ін. Отже, дистанційна освіта розв'язує низку освітніх завдань та життєвих проблем особистості, а саме: доступність освіти; створення системи безперервної освіти, підвищення якості освіти; забезпечення функціональної грамотності населення; надання можливості отримати освіту особам із фізичними вадами, які не мають можливості навчатися у традиційній системі; можливість здійснення освіти для особливо обдарованих людей незалежно від місця їх прожива-

ння; об'єднання зусиль і можливостей різних освітніх закладів, створення їх об'єднань; інтеграція та глобалізація освіти, створення загального освітнього простору [13, 138 – 141]. Нові інформаційні технології уможливають створення “відкритих” освітніх установ та доступу до них із простору “системних”, традиційних університетів, що переходять до навчання на відстані як додаткової освіти. Згідно зі Звітом Світового банку, на межі ХХ – ХХІ ст. у світовому освітньому просторі існувало 11 мегауніверситетів – всесвітніх відкритих університетів, до яких щорічно зараховувалося понад 100 000 студентів. Одним із варіантів відкритого університету є “віртуальний університет, який використовує супутниковий зв'язок та Інтернет для передачі курсових матеріалів, що дає людям, які живуть у різних регіонах, можливість користуватися одними й тими ж ресурсами” [8, 75]. Це неінституціональна модель університетської освіти, яка в орієнтації на людину зорієнтована на надання освітніх послуг поза традиційними соціальними інституціями, якими є університети.

Гуманістична модель освіти в Україні та світі має свою передісторію виникнення і розвитку, коли у кінці ХІХ – на початку ХХ ст. у Західній Європі та США утвердилися ідеї т. зв. реформаторської педагогіки – це сукупність передових педагогічних напрямів, що сформувалися на противагу парадигмі педагогічного традиціоналізму. Як зазначає О. Караманов, у цей період у системі освіти, педагогічній теорії та практиці відбуваються значні зрушення, утверджується принцип гуманізму, особистісний підхід, що декларує повагу до дитини як самоцінної та самодостатньої особистості. Ліберальна ідеологія, яка опиралася на філософські, психологічні розробки проблеми людини, проголошувала право кожної людини на навчання, незалежно від її майнового, соціального статусу, згідно з її природними можливостями, нахилами і здібностями. У теоретичних розробках ідей реформаторської педагогіки визначаються і втілюються у життя нові методики, педагогічна теорія при цьому базується на соціологічних і психологічних, філософських концепціях, що сприяє удосконаленню системи освіти загалом, зближенню педагогіки із різними сферами наукового знання, утвердженню педагогічного прагматизму [9, 5 – 6]. У цей період виникає така галузь наукового знання, як філософія освіти, засновником якої є англо-американський філософ Джон Дьюї, котрий

обґрунтував існування і предмет філософії освіти як детермінований природою самої філософії: “Якщо філософія сама байдуже ставиться до виховання, вона – не філософія. Філософію можна визначити як загальну теорію виховання” [5, 55].

Виокремлення філософії освіти як самостійного дослідницького напрямку в зарубіжній філософії продовжило ідеї реформаторської педагогіки, внаслідок чого сформувалася розгалужена система напрямів, зокрема у парадигмі антисциєнтичної освіти та виховання розвиваються педагогічна антропологія; герменевтичні напрями (феноменологічний, екзистенціальний, діалогічний); критично-емансипаторська; психоаналітична; постмодерністська; релігійно-теологічна. Кожна з них акцентує на певних моментах педагогічного знання та діяльності освітньої системи. У сучасній педагогічній антропології, герменевтиці та екзистенціалізмі завданням філософії освіти є виявлення сенсу освіти, формування нового образу людини, адекватних її існуванню. У ХХ ст. філософи більшою мірою стали запроваджувати принципи філософії до вивчення проблем освіти. Філософія, як зазначає А. Яковлев, “прагне знайти розв’язання проблем педагогічної теорії і практики, не обмежуючись описом і рефлексією щодо стану освіти, її цілей і рівнів, а висуває проекти її перетворення і побудови нової системи освіти з новими ідеалами та цілями” [17, 97]. Філософія освіти дає найзагальніші настанови для розвитку теорії та методології освіти й педагогіки, а як система взаємопов’язаних ідей об’єднує у собі глибинні соціально-економічні відносини, політику держави, її ідеологію та відповідні їм соціальні інститути, суспільну свідомість і культуру спільноти на цьому етапі її історичного розвитку. Найважливішим завданням філософії освіти є з’ясування пріоритетів у оцінюванні справжнього стану суспільства і процесів прогнозування його майбутнього розвитку. У такий спосіб теоретико-методологічна основа філософського знання визначає зміни освітньої парадигми, можливості застосування ресурсу ЗМІ в інтерактивних технологіях, утвердження особистісно орієнтованого навчання як відповіді на соціальні виклики, зумовлені вимогами інформаційного суспільства, суспільно-політичною ситуацією в Україні та світі. В умовах застосування інтерактивних технологій навчання студенти займають активну позицію у засвоєнні знань, водночас значно підвищується особистісна роль викладача університету, оскільки світогляд і

світоглядно-методологічна його підготовка в освітніх умовах реалізації інформаційно-трансформаційних процесів у суспільстві має передусім той сенс, що саме через учительство у найширшому розумінні його функції так чи так відбувається формування реально функціонального світогляду і подальше його “саморозповсюдження”. У сучасних умовах студентів потрібна не лише стійка база знань, яку він отримує в університеті, її інформативна, фахова наповненість, але й здатність до творчості, самовдосконалення як духовного, так і професійного. Концептами розуміння процесу навчання та виховання у межах гуманістичної особистісно орієнтованої парадигми є засади педагогічних відносин у міжособистісних зв'язках, діалогічних відносинах, симетрична комунікація суб'єктів, педагогічна взаємодія як комунікація, причому сенс більшості із яких пов'язаний із застосуванням у освітньому просторі сучасного університету пізнавально-комунікативного ресурсу засобів масової інформації.

Висновки. Отже, проблема підвищення якості університетської підготовки на основі використання пізнавально-комунікативного ресурсу засобів масової інформації, а також через медіаосвіту є актуальною для філософії освіти, оскільки ефективність роботи ВНЗ залежить від готовності суб'єктів навчально-виховного процесу реалізувати мету і завдання гуманістичної особистісно орієнтованої парадигми освіти та розвитку, сприймати нові ідеї, приймати нестандартні рішення, ініціювати та здійснювати якісні зміни у професійній діяльності. Система фахової підготовки студентів в умовах сучасного університету розвивається у тісній взаємодії з розвитком суспільства, яке у процесі модернізаційних змін і оновлення ставить нові вимоги до вищів і педагога, зокрема створювати досконалі педагогічні умови в освітньому просторі університету через максимальне використання навчально-виховного потенціалу сучасних засобів масової інформації.

Література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія [підручник] / А.М. Алексюк. – К.: Либідь, 1998. – 560 с. – С. 96 – 118.
2. Виховання // Філософський словник соціальних термінів. – Видання третє, доповнене. – Х.: “Р.І.Ф.”, 2005. – 672 с. – С. 134 – 136.
3. Гриневич М.С. Медіаосвіта молоді в рамках Болонського процесу / М.С. Гриневич // Вища освіта України у контексті інтеграції

до європейського освітнього простору : Вища освіта України. – Дод. 3. – Т. V (12). – 2008. – С. 134 – 139.

4. Державна програма “Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці” на 2006 – 2010 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chnu.cv.ua/index.php?page=ua/grants/main/933>.

5. Дьюї Дж. Введение в философию воспитания / Дьюи Джон. – М. : ЦК Всерос. союза работников просвещения, 1921. – 62 с.

6. Закон України “Про вищу освіту” № 2984-III, зі змінами від 19 січня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crl.dsmu.edu.ua>.

7. Закон України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 рр.” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

8. Знание на службе развития : Отчет Мирового банка. – М. : Весь мир, 1999. – 320 с.

9. Караманов О.В. Развитие реформаторских идей освіти і виховання у Східній Галичині в першій третині ХХ століття / автореф. дис. ... канд. пед. наук 13.00.01 / О. Караманов. – Львів : Видав. центр Львівського нац. ун-ту імені Івана Франка, 2004. – 20 с.

10. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ispp.org.ua/news_44.htm.

11. Кун Т. Структура научных революций / Т. Кун. – М. : Прогресс, 1977. – 304 с.

12. Маклюэн М. Понимание медиа: внешние расширения человека. Understanding Media: The Extensions of Man / М. Маклюэн. – М. : Кучково поле, 2007. – 464 с.

13. Мещанінов О.П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні [монографія] / О.П. Мещанінов. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – 460 с.

14. Навчальна програма “Медіаосвіта (медіаграмотність)” [для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників] / Розробники : К.М. Левківський, В.Ф. Іванов, В.І. Даниленко, В.П. Мележик, О.В. Волощенко. – К. : Центр інноваційних технологій, 2011. – 88 с.

15. Найдьнова Л.А. Перспективи розвитку медіаосвіти в контексті Болонського процесу: процесуальна модель медіа культури / Л.А. Найдьнова // Болонський процес і вища освіта в Україні та Європі: проблеми й перспективи. – К., 2007. – С. 162 – 168.

16. Хмельницька О.І. Сутність та характеристика елементів освітньо-виховного простору сучасного університету / О.І. Хмельницька // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – Вип. 2 (49). – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – С. 189 – 194.

17. Яковлев А.О. Філософські концепції освіти: методологічний і аналітичний потенціал / А.О. Яковлев // Вісник Нац. ун-ту “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”. – № 2 (16). – 2013. – С. 91 – 99.

Шипко Оксана. Средства массовой информации в образовательном пространстве университета. В статье в контексте идей гуманистической, лично ориентированной модели образования обосновано место, роль и значение средств массовой информации, цели их применения в образовательном пространстве университета, а также основные принципы медиаобразования студентов. Выявлены истоки становления антисциентической парадигмы современной философии образования.

Ключевые слова: философия образования, средства массовой информации, университет, модель, парадигма образования, анти-сциентизм.

Shypko Oksana. Mass media in the educational space of the university. The paper is devoted to identification of place, role and meaning of mass media in the context of a humanistic, personally oriented model of education. Also the backgrounds of media education of students are analyzed. The roots of the antiscientific paradigm of contemporary philosophy of education are also observed.

Key words: philosophy of education, mass media, university, model, paradigm of education, anti-scientism.